قارەمان و ڕووداو لە چیرۆکی کوردیدا

بەشی دووەم

حەمەسەعید حەسەن

وەرگری خەلاتی **ئاراس**

کارەکتەری وجوودی، وەک تاکەکەس شەیدای سەربەستییە لە هەڵبژاردنی هەڵوێستدا، ئەمەش وای لێ دەکات تووشی دڵەڕاوکێ ببێت، خۆی بە نامۆ بزانێت و دووچاری بێئومێدی و ڕەشبینی ببێت، تەنانەت وای لێ بێت، ژیان بە شتێکی بێمانا بزانێت و خۆی دوورەپەرێز بگرێت. فەلسەفەی وجوودی چونکە نوقمی ڕێبازی تاکڕەوییە، بڕوای بە پێوەندیی نێوان ئینسان و کۆمەڵ نییە و هیچ بایەخێک بۆ لێپرسینەوەی کۆمەڵایەتی دانانێت، بۆیە یەکێکە لە ترسناکترین ڕێبازە فەلسەفییەکان.(١٢)

قارەمانی چیرۆکی (مردوو خەون نابینێ)ی عەبدوڵڵا سەڕاج(١٣) هەموو خەسڵەتەکانی کەسێکی وجودیی تێدایە، چونکە سەربەست نییە لە دەربڕینی هەستی خۆشەویستیدا، بۆیە دووچاری دڵەڕاوکێیەکی وەها بووە، هەر دەڵێیت هۆشی لە دەست داوە، ئاخر نە دەزانێت چی دەکات و نە ئاگای لە قسەکانی خۆیەتی! هەست بە نامۆیی، تەنیایی و نائومێدی دەکات و دەبێژێت: (خۆزگە کوێر دەبووم و ئەم ڕۆژەم نەدەدی. ئێستا هەموو مێژوو بۆتە باخچەی قەدقەڵا، منیش لەم باخچە فراوانەدا مایەپووچ بووم.)

ئەم کارەکتەرە بێورە و بێئومێدە کە دوا پەناگای کوهوولە و لە خودی خۆی بترازێت، هیچی دیکە نابینێت، لەناکاو گۆڕانێکی چاوەڕواننەکراو بەسەر بیرکردنەوەیدا دێت، کە لە چیرۆکەکەدا بە هێمایەکیش ڕێگەی بۆ خۆش نەکراوە، ئەمەش ڕەنگدانەوەی بێدەسەڵاتییەکە لە چنینی ڕووداودا کە لە سەڕاج چاوەڕێ نەدەکرا. (مرۆڤ دەشکێت بەڵام نابەزێت.) خوێنەر هەست دەکات، ئەم گەشبینییە، ڕەنگدانەوەی بیر و ڕەوتاری ئەو قارەمانە ڕەشبینە نییە و بەسەریدا سەپێندراوە.

لە چیرۆکی (ئۆقرە)شدا(١٤) قارەمانەکە بە پاساوی پاراستنی ئازادیی خودی خۆی، وەک کەسێکی تاک و تەنیا ڕەوتار دەکات و تەنانەت دۆست و ناسیاوەکانیشی ناناسێتەوە! وەک چۆن سارتەر لە (مێش)دا خێزانێک پشتاوپشت تاوانبار دەکات، سەڕاجیش لە (ئۆقرە)دا دەڵێت: (جیهان جەنگەڵێکە و خەڵکەکەشی یەکی جۆرە ئاژەڵێکن.) قارەمانەکەشی بێجگە لە گوێدرێژ، قایلە بە هەر گیانلەبەرێکی دیکە ناو ببرێت!

قارەمانی چیرۆکی (مێژووی ژمارە سفر)یش،(١٥) بێ پێچوپەنا خۆیان وەک وجوودییەک پێ دەناسێنێت و دەقاودەق قسەکانی سارتەر دەڵێتەوە: (ئایا مرۆڤ سەربەست نییە، لە دەربڕینی هەست و بیر و بۆچوونی خۆی؟ سەری گرفتەکە لێرەوە دەست پێ دەکات.) یان دەڵێت. (خۆم بەرپرسیارم، مرۆڤیش سەربەستە لە هەڵبژاردن.) یان: (گرنگ ئەوەیە فرمان بەسەر خۆماندا دابڕین.)

بەم سێ چیرۆکەدا، ئەوە ئاشکرا دەبێت، سەڕاج وەک وجوودییەک بیر دەکاتەوە و دەخوازێت لە ڕێی چیرۆکەکانییەوە، بیروڕای وجوودییانەی خۆیان پێ بگەیەنێت. ئەگەر هەندێک چیرۆکنووسی دیکە لە نائاگاییەوە، ناوبەناو فەلسەفەی وجوودی لە لە بەرهەمیان ڕەنگ بداتەوە، ئەوا سەڕاج لەو نووسەرانە نییە، بەڵکوو ئەو بە تەواوی هۆشیارییەوە، کەسێکە وجوودی و داکۆکی لەو ڕێبازە دەکات، ئەو ڕێبازەی لە ئەدەبی سەردەمی بۆگەنبوونی سەرمایەداریدا ڕەنگی داوەتەوە و دوور و نزیک نابێتە دەربڕی واقیعی ئێمە.

*

قارەمانی چیرۆکی (تەنیایی شەوێکی باران)ی شێرزاد حەسەن،(١٦) تەمەنی چەندە؟ تەمەن گرنگ نییە! لە کوێ فەرمانبەرە؟ ئەوەش هەر بایەخی نییە! ژمارەی ئەندامانی خێزانەکەی چەندە؟ دەبێت بیر بکاتەوە و بیانژمێرێت! ئەم کارەکتەرە پەست، وەڕس و لەشداهێزراوە، دەترسێت وەک (حوسەین مەردان)ی بەسەر بێت و نە شەوی شەوە و نە ڕۆژی ڕۆژ! هەمیشە لە کن وی هەر قیامەتە! بێزارە لەم دنیایەی پڕیەتی لە دز، لۆتی، جەردە، قۆڵبڕ و قومارچی، شریتی تەمەنی سەراپێ، سەرگوزشتەی نائومێدییەتی، ژوورەکەی وەک سێگۆشەی پەرمۆدا قووتی دەدات و هەموو خەڵک بە گێل، گەلحۆ و گەمژە دێنە بەر چاوی! ڕۆژەکانی ژیانی هەموویان لە یەکدی دەچن، تەواو بێزارە بەڵام ناتوانێت هیچ بکات!

لەم چیرۆکەدا و لە بەرهەمی نووسەرانی ئەدەبی ناماقوولدا، هەست بە ڕەشبینی، بێزاری، بێئومێدی و ونبوون دەکرێت. ئەو نووسەرانە پێمان دەبێژن، تروسکەی هیوا بۆ دوا جار ماڵئاوایی لە ژیان کردووە، بۆیە ژیان چاوەڕوانییەکی بێهوودەیە. ئینسان دەسەڵاتی بەسەر هیچدا ناشکێت و گۆڕینی ژیان لە لایەن ئینسانەوە، شتێکی مەحاڵە. ئەو نووسەرانە هێندەی پێیان بکرێت، تۆوی نائومێدی لە دڵی خەڵکدا دەچێنن، ئەمە لەبری ئەوەی هیچ نەبێت کەمێک ڕێگەی دەربازبوون لە بەردەمیدا تەخت بکەن.
بەشێک لەم نووسەرانە وا هەست دەکەن، بە دەربڕینی بێزاری، بەو شێوە نێگەتیڤە، دژی ڕژێمی سەرمایەداری ڕادەوەستن، وەلێ سەرمایەداران دڵنیان ئەو جۆرە ئەدەبە، ڕۆڵێکی باش لە بەنگکردنی چەوساوەکاندا دەگێڕێت، بۆیە هیچ درێغی لە برەوپێدانیدا ناکەن. گریمان ژیان، وەک شێرزاد حەسەن بۆی دەچێت، بەردەوام هەر شەوەزەنگە، وەلێ ئەدی ئەو وەک نووسەرێک چی دەڵێت؟ نالێم ئەدی ئەلتەرناتیڤی ئەو چییە؟ وەلێ دەپرسم: ئایا ناتوانێت، مۆمێک لەو شەوەزەنگەدا دابگیرسێنێت؟ شێرزاد حەسەن چونکە واقیع لە دۆخێکی نەگۆڕدا دەبینێت، بۆیە هەر بە نەگۆڕیش وێنەی دەکێشێت، ئەمە جگە لەوەی ئەو تەنیا خەمی خۆی بە کۆڵەوەیە و ئەوی مەبەستی نەبێت، گۆڕینی واقیعە تاریکەکەیە. چیرۆکنووس بۆ ئازادیی خۆی دەگری و دەرکی بەوە نەکردووە، ئینسان وەک تاکەکەس ئازاد نابێت و سەربەستیی تاک، بە ئازادیی کۆمەڵەوە بەندە.

*

(خاتوون)ی قارەمانی یەکەم چیرۆکی، کۆمەڵەچیرۆکی (پەرستگا)ی عەبدوڵڵا عەزیز خالید، ژنێکی بێ قۆڵە، قارەمانی دووەم چیرۆکیشی چایچییەکی کۆڵە! قارەمانی پێنجەم چیرۆکی، لاوێکە بە دیار هاوڕێ کوژراوەکەیەوە، دەکڕووزێتەوە، قارەمانی شەشەم چیرۆکی، کیژێکە نوقمی زەریای خەم و پەژارەیە. قارەمانی یەکەم چیرۆکی، کۆمەڵەچیرۆکی (بابانۆێێل تۆراوە؟) لە سەرەتای شێتبووندایە، قارەمانی دووەم چیرۆکی شێتێکی تەواوە، قارەمانی سێیەم چیرۆکی بە زۆر کراوە بە شێت و قارەمانی چوارەم چیرۆکیشی خۆی دەخنکێنێت!
نووسەر کە وێنەی ئەو کارەکتەرانەی کێشاوە، نەک هەر نەیتوانیوە، بە ناخیاندا شۆڕ ببێتەوە، بەڵکوو هەرچەندە تەنیا باسی دیوی دەرەوەی کردوون، کەچی هەر کەوتووەتە نێو کۆمەڵێک هەڵەی کوشندەوە. لە چیرۆکی (خاتوون)دا، قارەمانەکە بە یەک دەستەوە بە نانپێوەدەری خۆی بەخێو دەکات، کە نان بە تەنوورەوە دان، بە یەک دەست کارێکی مەحاڵە. لە چیرۆکی (بابانۆێێل تۆراوەدا؟) کوڕێکی چوار ساڵانە بۆ بووکەشووشە دەگری! لە چیرۆکی (حەمەکۆڵ)دا ڕووداو نییە، لە چیرۆکی (تابلۆی دیمەنی خەمبارێکی ئازاردراو)دا، ڕووداو لێدانی جرتێکە! لە (خاتوون) و زۆربەی چیرۆکەکانی دیکەیدا ڕووداوەکانی بۆ ڕابردوویەکی دوور دەگەڕێنەوە و هیچ پێوەندییان بە واقیعی ئێستاوە نییە.
عەبدوڵڵا عەزیز خالید لە ڕێی ئەو قارەمانە کەمئەندام، شێت و خەمبارانەوە، چی دەڵێت؟ لە چیرۆکی (کاتێ تاوانبار خۆی لە وەفادارێتیدا ئەدۆزێتەوە)دا، دەڵێت: (بێ مۆڵەتی لێخوڕین، ئۆتۆمۆبیل لێ مەخوڕن!) لە (تابلۆی دیمەنی خەمبارێکی ئازاردراو)دا دەبێژێت: (بە نیازی ئاوخواردنەوە، ڕوو لە مزگەوتی گەورە مەکەن، چونکە مەرکانەکەی وشکوبرنگە!) لە چیرۆکی (تاوان لەژێر داری زڕدا) پێی وایە، کۆمەڵگە لە ڕێی ئامۆژگارییەوە، لە بەدڕەوشتی خاوێن دەکرێتەوە. لەبەر ڕۆشنایی ئەو سەرنجانەدا، بەو ئەنجامە دەگەین کە عەبدوڵڵا عەزیز خالید:
(١) لە ڕوانگەیەکی تەسک و تاریکەوە سەرنجی جیهان دەدات و تەنیا کاری خراپ، مرۆڤی پەست، نەخۆش و ناتەواو دەبینێت.
(٢) دەرکی بەوە نەکردووە کە چیرۆک بێ ڕووداو دروست نابێت.

وێڕای ئەمانە بێدەسەڵاتی نووسەر لە بواری زماندا، دەلاقەیەکی گەورەی خستووەتە چیرۆکەکانییەوە. ئەوی نیازی نووسینی هەبێت، پێویستە پێشەکی فێری زمان ببێت، چونکە کەرەسەی دەربڕینی نووسەر، زمانە. ئەگەر کەسێک نەیزانی چۆن مامەڵە لەگەڵ وشەدا دەکرێت، باشتر وایە، خۆی لە قەرەی نووسین نەدات. ئەرستۆ دەڵێت: (ئەوی خوازە لە جێی خۆیدا بەکار نەهێنێت، لە کاتێکدا وا هەست دەکات، وێنەیەکی ‹خەمناک›ی کێشاوە، وێنەکەی دەبێتە مایەی پێکەنین.)(١٧) ئەو وێنە شێواوانە کە زادەی بێدەسەڵاتییە لە بواری بەگەڕخستنی زماندا، پەتایەکە هەموو چیرۆکەکانی عەبدوڵڵا عەزیز خالیدی گرتووەتەوە. لە چیرۆکی (ناپاک)دا، کاتێک نووسەر کارەساتێک دەگێڕێتەوە، بێتوانابیەکەی لە بواری مامەڵەکردنی لەگەڵ وشەدا، کارێکی کردووە، خوێنەر نەک هەر خەمناک نابێت، بەڵکوو دەداتە قاقای پێکەنین: (لەم ساتەدا، هێنانی ڕیزێ پەرداخ ئاو، کلکی باسەکەی قرتاند!)(١٨) وەک باسەکە مارمێلکە بێت! پێویستە ئەوەش بڵێم کە چیرۆکی (تاوان لەژێر داری زڕدا،) لە سێبەری چیرۆکی (خازێ)ی (بلە)دا نووسراوەتەوە و(١٩) چیرۆکی (کۆچ)یش(٢٠) جێپەنجەی چیرۆکی (خاکە ونبووەکە)ی (جۆرج فریتاک)ی(٢١) زەق زەق پێوە دیارە.

*

قارەمانی چیرۆکی (هونەرمەند)ی د. کاوس قەفتان،(٢٢) هونەرمەندێکە گەمژە و دوا کەسە هەست بە گۆڕانکارییەکان بکات، کە ماشێنەکەی پەکی دەکەوێت، تا ماوەیەکی زۆر کەس ئاوڕی لێ ناداتەوە، دوا جار یەکەمین کەسێک کە بە هانایەوە دێت، قۆڵی لە بندا دەبڕێت. د. کاوس لەم چیرۆکەی دەڵێت: ئەگەر لە ڕێگەوباندا لێتان قەوما، داوای یارمەتی لە کەس مەکەن!

بابەتی ئەم چیرۆکە، ئاوابوونی خۆری پێوەندییە کۆمەڵایەتییەکانی قۆناغی دەرەبەگایەتی و سەرهەڵدان و جێگیربوونی پێوەندییە کۆمەڵایەتییەکانی قۆناغی سەرمایەداری، بابەتێکی بەپێزە ئەگەر نووسەری بەتوانا مامەڵەی لەتەکدا بکات. هەر قۆناغە دابونەریتی تایبەتی خۆی هەیە، وەک چۆن لە قۆناغی فیودالیدا، کولتووری فیودال زاڵە، هەرواش لە قۆناغی سەرمایەداریدا، کولتووری بۆرژوا سەروەرە. بابەتی چیرۆکەکە، بابەتێکی گەلێک گرنگە و بەو شێوە ساکارەی د. کاوس قەفتان مامەڵەی لەگەڵدا کردووە، بەسەر ناکرێتەوە و هەوێنی زۆر ڕۆمانی لە چەشنی (ڕێگاکانی برسییەتی) جۆرج ئەمادۆیە.

کەواتە لاوازیی چیرۆکەکە، بۆ بێپێزیی بابەتەکە ناگەڕێتەوە، بەڵکوو زادەی تێڕوانینێکی سادەیە بۆ بابەتەکە. دەگونجێت بەسەرهاتی قارەمانی چیرۆکەکە، لە واقیعدا ڕووی دابێت، وەلێ چیرۆکنووس، پێویستە ئاگاداری ئەوە بێت، کە ئەو ڕۆژنامەنووس نییە، هەواڵ بگەیەنێت، بەڵکوو نووسەرێکە نەخشەی جیهانێکی باڵاتر لە جیهانی واقیع دەکێشێت، جیهانێک نە پاشکۆی واقیعە و نە ڕاستگۆیی هونەریشی تێدا فەرامۆش دەکرێت. خۆ ئەگەر دەقاودەق ڕووداوێکمان گێڕایەوە، یان بەوپەڕی دەستپاکییەوە، بەسەرهاتی کەسێکمان نووسییەوە، ئەوا لە باشترین حاڵەتدا، دیرۆکنووسین، نەک چیرۆکنووس. نووسەری وریا، بەرهەمی نوێ بڵاو ناکاتەوە، تا لەوە دڵنیا نەبێت، بەرهەمە تازەکەی لەوانی پێشووتری بەپێزترە، ئەگەر د. کاوس قەفتان ئەو ڕێسایەی ڕەچاو کردبا، چیرۆکی (هونەرمەند)ی بڵاو نەدەکردەوە.

*

کاکەمەم بۆتانی نەک هەر ئاوڕ لە کێشە گرنگەکانی سەردەمەکەی دەداتەوە، بەڵکوو بیروڕای خۆیشی دەردەبڕێت و خەو بە جیهانێکی نوێوە دەبینێت. لە چیرۆکی (بازنە)دا،(٢٣) لە ڕێی دوو هاوڕێوە، ڕووناکی دەخاتە سەر کێشەیەکی گرنگی ئەم سەردەمە. ئەو دوو کەسە کە دوو قارەمانە سەرەکییەکەی چیرۆکەکەن، ئەوەندە شارەزایانە هەڵسوکەوت و چۆنییەتی بیرکردنەوەیان نیشان دەدرێت، خوێنەر هەردووکیان دەناسێتەوە و دەزانێت سەر بە کام فیکر و ڕێبازن. یەکەمیان چاوی لە جیهانی جوانتر بڕیوە و دووەمیان لە بازنەیەکدا گیری خواردووە، چۆنییەتی

کۆتایی پێهێنانی ڕووداوەکەش تەواو لە ڕاژەی مەبەستی نووسەردایە، کە دەیەوێت، بڵێت: (ئەوی بڕوای بە خەباتی چینایەتیی هەبێت، ناچارە بڕوا بە شەڕی چینایەتیش بهێنێت.) نووسەر ئەوەش لە گوماندا ناهێڵێتەوە کە چەوسێنەران لە پێناوی سەرکوتکردنی چەوساوەکاندا، هەموو ڕێیەکی دڕندانە دەگرنە بەر، بۆیە چەوساوەکان بە وروورژاندنی سۆز و بەزەیی ڕزگاریان نابێت. ڕووداوەکانی سەرەتای ساڵانی حەفتای چیلی، ڕاستیی ئەم بۆچوونەی نووسەر دەسەلمێنن، ئالیندی چەند سوور بوو لەسەر ئەوەی، ڕێگەیەکی هێمن بگرێتە بەر و خۆی لە شەڕی براکوژی لا بدات، بەڵام ئەنجام بە دژوارترین شێوە تووشی هات.

بەسەرهاتی (نیشتمان)ی قارەمانی چیرۆکی (بەردیش بەرگەی ئەم ئازارە ناگرێ،)(٢٤) تەرخانە بۆ بەسەرکردنەوەی ئەوەی کە ڕێی (زەنوێر) بە چەپدا دەڕوات. کاکەمەم بۆتانی لەم چیرۆکەشیدا هۆشیارانە پێوەندیی نێوان خەباتی چینایەتی و خەباتی نەتەوایەتیی بەر ڕێژنەی ڕووناکی داوە. کاتێک (نیشتمان) خۆی لە پەژارەدا دەبینێتەوە، حەقیقەتی کوێخا و کوڕە هەژارەکەی بۆ بەدەر دەکەوێت، تێدەگات کە لە تەنگانەدا، کوێخا و ئەو چینەی نوێنەریانە، پشتی تێ دەکەن، بەڵام کوڕەی هەژار باجی خۆشەویستییەکەی بۆ نیشتمان، هەر چییەک بێت، دەیدات.

ڕەوتاری قارەمانەکان، چۆنییەتی گەشەسەندن و کۆتایی هاتنی ڕووداوەکە، ئەوە بە دەستەوە دەدەن کە بزووتنەوەی نەتەوایەتی، لە ئەنجامی گەشەسەندنی سەرمایەدارییەوە سەری هەڵداوە، بۆیە ئەو بزووتنەوەیە لە کرۆکدا دژی ڕژێمی سەرمایەداری لە خەباتدایە و ئەمەش کاکڵەی ئەو پێوەندییە دایلێکتیکەی نێوان خەباتی چینایەتی و نەتەوایەتییە. لەبەر ئەوەشی لە هەموو وڵاتێکی ژێردەستەدا، ئیمپریالیزم کە دوا قۆناغی سەرمایەدارییە، بنکەی خۆی هەیە، کە بریتییە لە بۆرژوای بازرگانی و فیوداڵ، ئەم دوو چینەش هەرگیز سوور نین لەسەر خەبات، لە دژی ئاغاکانی دەرەوەیان، بۆیە ناتوانن و نایانەوێت کۆتایی بە دەسەڵاتی ئیمپریالیزم لە وڵاتەکەیاندا بهێنن، کەواتە بڕینی ئەو ڕێگەیە، کۆتایی هێنان بە دەسەڵاتی ئیمپریالیزم، کەوتووەتە ئەستۆی چەوساوەکان و ئەزموونی ڤێتنامییەکان، ڕاستی و دروستی ئەم بۆچوونە دەسەلمێنێت.

کاکەمەم بۆتانی لێزانانە، قارەمان و ڕووداو، لە شێوەی ڕەمزدا، پێشکەش دەکات، وەلێ ئەم دیاردەیە کە لە زۆربەی چیرۆکەکانی ئەودا هەستی پێ دەکرێت، کارێکی وای نەکردووە، خوێنەر لە مەبەستی تێنەگات. ئەرستۆ دەڵێت: (سیفەتی سەرەکیی نووسین ئەوەیە ڕوون و ئاشکرا بێت، بە مەرجێک ساکار نەبێت.)(٢٥) (یەفتەشینکۆ)ش دەبێژێت: (هەوڵ دەدەم شیعرەکانم وا بنووسم، خوێنەرێکی ئاسایی لێیان تێبگات و ڕۆشنبیرێکی گەورەش بە ساکاریان نەزانێت.) ڕەمزەکانی کاکەمەم بۆتانی، ئەگەر چی ساکار نین، وەلێ هێندە تەمومژاویش نین، خوێنەر لێیان حاڵی نەبێت.

*

لە هەر کۆمەڵگەیەکدا شێوازی بەرهەمهێنانی سەرمایەداری سەروەر بێت، هەموو شتێک لە خزمەتی بەرهەمهێناندایە و بە مەبەستی زیادکردنی قازانج، تەنانەت ئینسان و هەموو بەها ئینسانییەکانیش وەک شتومەک هەڵسوکەوتیان لەتەکدا دەکرێت، بۆیە ئینسان لە ئەنجامی ئەو کارە ساکارەی دژی خواست و ئارەزووی خۆی پێی دەسپێردرێت و تەنیا لەبەر دابینکردنی بژێوی، دەیکات، دەبێتە پارچەیەکی بچووک لە ئامێرکی مەزندا، ئەمەش هەوێنی سەرەکیی هەست بە نامۆیی کردنە. بیرۆکراتیزمیش کە زادەی سەرمایەدارییە، (تاک لە کۆمەڵ دادەبڕێت، ئاخر بیرۆکرات پێوەندیی مرۆڤانەی لەگەڵ کەسدا نییە، تەنیا کۆمەڵێک فایلی لەبەر دەستدایە، بۆیە لە کن وی، مرۆڤ دەبێتە فایلێک و بە ژمارەی فایلکەیدا دەناسرێتەوە.)(٢٦)

لە چیرۆکی (شیزۆفرینیا)ی ڕەئووف حەسەندا،(٢٧) سەرۆکی بەشێکی کارگەیەک کە باوکی سەرەکتیرە بووە، خۆیشی هەر وەک سەرەکخێڵ ڕەوتار دەکات، سووک سەرنجی کرێکاران دەدات و لە خۆڕا کرێکارێک نانبڕاو

دەکات. فەرمانبەرێک کە بەرپرسی فایلەکانە و هێندە بە نێو فایلەکاندا دێت و دەچێت، خۆی وەک سیسرکێکی زل دێتە بەر چاو، ڕۆژێک کە سەرنجی فایلی سەرۆکی بەشەکە دەدات، دەبینێت بە گوێرەی ڕاپۆرتی دۆکتۆر، تووشی شیزۆفرینیا هاتووە، کە ئەمە لە خزمەتی گەشەسەندنی چیرۆکەکەدا نییە، چونکە سەرۆکی بەش کە دژایەتیی کرێکاران دەکات، لە سۆنگەی ئەوەوە نییە کە ناساغە، بەڵکوو لەبەر ئەوەیە، کە داکۆکی لە بەرژەوەندیی چینایەتیی خاوەنکارگە دەکات.

کرێکاری ئانیراو، بە نامەیەک هەڕەشە لە سەرۆکی بەش دەکات، گوایە ئەگەر نەخرێتەوە سەر کارەکەی، منداڵانی گەڕەک هان دەدات، بە هووهاکێشان دوای بکەون! ئەگەر چیرۆکنووس وای کردبا، لەبری ئەم هەڵوێستە تاکەکسییە، کرێکارانی کارگەکە لایەنی هاوپیشەکەی خۆیان گرتبا، چیرۆکەکە دەبووە نموونەیەکی چاکی ئەدەبی شۆڕشگێڕانە.

(لەم سەردەمەدا، هونەر نابێتە هونەرێکی باڵا و مەزن، ئەگەر بەشداری لە ڕزگاربوونی کارگەراندا نەکات، لە دەست کۆیلایەتیی سەرمایەداری.)(٢٨) لەگەڵ ئەم سەرنجانەشدا، هێشتا پێم وایە، (شیزۆفرینیا) هەوڵێکی سەرکەوتووە، بۆ نووسینی ئەدەبێک کە ڕەنگدانەوەی باری کۆمەڵایەتیی کارگەران بێت، پەنجەی تاوانبارکردنی بۆ چەوسێنەران ڕاکێشابێت و سەرەکیترین مۆرکی تێڕوانینی مەتریالیزمی مێژوویی پێوە دیاربێت کە دەرخستنی ململانێی چینایەتی و بەشداریکردنە لە دروستکردنی ویژدانی چینایەتیی کارگەراندا.(٢٩) لایەنێکی گەشی دیکەی چیرۆکەکە ئەوەیە، باسی لە بەشتبوونی ئینسان کردووە، ڕزگاربوونیش لەو دەردە سامناکە، بە هەرەسی شێوازی بەرهەمهێنانی سەرمایەدارییەوە، بەندە.

(هەموو شاکارە ئەدەبییەکان ئەوانەن کە ڕەنگدانەوەی واقیعی میللەتێکن لە سەردەمێکی دیاریکراودا.)(٣٠) گەورەیی بەلزاک، بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە لە سەردەمی خۆیدا، سکرتێری کۆمەڵگەی فەرەنسا بوو، پووشکین چونکە ئەنسکلۆپیدیای ڕووسیا بوو، بۆیە نەمریی مسۆگەر کرد، ڕەئووف حەسەنیش بە بەرهەمەکانیدا دەناسرێتەوە، سەر بە کام سەردەمە و دەربڕی ئازار و ئاواتی کام میللەتە، ئەمەش هۆکاری سەرەکییە بۆ دەربازبوونی هەر نووسەرێک لە چوارچێوەی نەتەوایەتی و گەیشتن بە ئاستی جیهانی.

ڕەئووف حەسەن لە (چڵێ ئەرخەوان) و لە (گڵۆپە ڕەنگاوڕەنگەکان)دا،(٣١) توانیویەتی لە ڕێی بەرجەستەکردنی پەژارە و ئومێدی قارەمانەکانییەوە، خەم و هیوای میللەتەکەی بەسەر بکاتەوە و ببێتە ویژدانی سەردەمەکەی خۆی. دەتوانم بە دڵنیاییەوە بڵێم: نووسەر لە سنووری تەنگی بازنەی خەمە ڕۆمانتیکەکانی خۆی دەرباز بووە، قاوغی تەسکی خودی خۆی شکاندووە و پەلی بۆ کێشەی گەورەی میللەتەکەی هاویشتووە، ئەم خۆبەستنەوەیەش بە ئازار و ئاواتی میللەتەوە، هەوێنی پەرینەوەی چیرۆکەکانییەتی بۆ جیهانێکی بەربڵاوتر.

ڕەئووف حەسەن پێمان دەڵێت: لە هەر شوێنێک چەوساندنەوە هەبێت، (نەریمان)ێک و (پەروین)ێک پەیدا دەبن، بەرەنگاری ببنەوە. لە هەر جێیەک بۆرژوا خاوەنی دەسەڵات بێت، چارەنووسی دڵداران، وەک هی (گێلاس) و (ڕێبوار) نووتەک دەبێت، وەلێ هەمیشە چەوساندنەوە، مامانی یاخیبوونە و لەسەر بناغەی ئازاری ئەمڕۆ، سبەی کۆشکی ئاوات بڵند دەبێتەوە،

*

پێم وایە وەڵامی پرسیاری، (چیرۆکنووسانی کورد چی دەڵێن؟)م دایەوە، بۆیە بەم چەند سەرنجەکۆتاییە بە باسەکەم دەهێنم.

* لە گۆڕەپانی چیرۆکی کوردیدا، ئەدەبی سەروەر، ئەدەبێکە ناماقووڵ، وجوودی و فرۆیدی، ئەدەبێکە دوور لە کێشەی سەرەکی میللەت و خەم و خواستی خەڵکەوە، بەڵام هاوزەمان ئەدەبێکیش هەیە، کە ڕەنگدانەوەی ئازار و ئاواتی میللەتە، دەربڕی گیانی سەردەمە و ئاوێنەیەکی ڕاسبێژی ویژدانی خەڵکە.

* نووسەر چەند لێزانانە وێنەی قارەمان بکێشێت، چەند هونەرمەندانە ڕووداو بچنێت و پێوەندییەکی هارمۆنی لە نێوان قارەمان و ڕووداودا بەرجەستە بکات، هێندەش سەرکەوتن بە دەست دەهێنێت، ئاخر قارەمان و ڕووداو، وەک دوو ڕەگەزی گرنگ و بنچینەیی، ڕۆڵێکی کاریگەر لە بەرهەمهێنانی هەموو چیرۆکێکدا دەبینن. هێندەی ڕەئووف حەسەن زیرەکانە بە ناخی قارەماندا شۆڕ دەبێتەوە، هێندەش کاکەمەم بۆتانی هۆشیارانە ڕووداو دەچنێت، وەلێ لای زۆربەی ئەوانی دیکە، قارەمان کەسێکە لە کارتۆن و ڕووداویش جێگەی بڕوا نییە.

کە مارکس کۆچی دوایی کرد، ئەنگلس لەسەر مەزارەکەی گوتی: (ئەوی لێرەدا بۆ دوا جار چاوی لێک ناوە، فیکرێکی وای هێنایە ئاراوە، دانیشتووانی زەویی بەسەر دوو سەنگەردا دابەش کرد و لە یەکتری کردن بە دوژمن، بەڵام خۆی تا مرد، یەک دوژمنی شەخسی نەبوو.) منیش هیچی تایبەتیم لەگەڵ ئەوانەدا نییە کە لە نووسینەکانمدا ناویان دێت.

2005 - 1982

سەرچاوەکان

(١) بليخانوف، الفن و التصور المادي للتاريخ، ص٢٢١

(٢)الاديب المعاصر، عدد ٢٧بغداد ١٩٧٨

(٣) بەیان، ژمارە ٦٧

(٤) الثقافه الأجنبيه، عدد ١ بغداد.

(٥) بەیان، ژمارە ٦٧

(٦) نووسەری کورد، ژمارە (٤) بەغداد ١٩٨٠

(٧) ريمارک، للحب وقت للموت وقت، جزء ٢ ص٩

(٨) نووسەری کورد، ژمارە (٥) بەغداد ١٩٨٠

(٩) نووسەری کورد، ژمارە (٦) بەغداد ١٩٨١

(١٠) بەیان، ژمارە (٦٧)

(١١) أسس علم الجمال ...، مجلد ١ ص٣٧٦

(١٢) يوسف عبدالمسيح ثروت، الطرق و الحدود.

(١٤) و (١٥) هەمان سەرچاوە، ل٤٥ و ل٥١

(١٦) بەیان، ژمارە (٦٧)

(١٧) أرسطوطاليس، فن الشعر، ص٦

(١٨) عەبدوڵڵا عەزیز خالید، (پەرستگا) و (بابانۆێێل تۆراوە؟)

(١٩) بلە، کوێرەوەری، ل٤٧

(٢٠) بەیان، ژمارە (٦٧)

(٢١) فن كتابه الاقصوصه، ص٨٩

(٢٢) ڕۆژی کوردستان، ژمارە (٦٢)

(٢٣) و (٢٤) کاکەمەم بۆتانی، بازنە، ل٦٥ و ل٧٢

(٢٥) أرسطوطاليس، فن الشعر، ص٦١

(٢٦) أرنست فيشر، الإشتراكيه و الفن، ص١٣٥

(٢٧) ڕەئووف حەسەن، سبەینێ باوکت دێتەوە، ل٨٧

(٢٨) أسس علم الجمال...، مجلد ١ ص٢٨٨

(٢٩) و (٣٠) الادب و الفن في الإشتراكيه، ت: عبدالرحمن حنفي، ص١٦ و ص١٠٩

(٣١) ڕەئووف حەسەن، سبەینێ باوکت دێتەوە، ل٥١ و ل٦٨